

УДК 658.713:338.432

ЛАВРОВ Р.В., канд. екон. наук

Чернігівський державний інститут економіки і управління

**БАНКІВСЬКЕ ЛІЗИНГОВЕ КРЕДИТУВАННЯ
СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОЇ СФЕРИ**

У статті розглянуто проблеми розвитку лізингових послуг у контексті реалій сучасного економічного простору. Зниження надійності вітчизняних комерційних банків, незацікавленість у довгостроковому кредитуванні аграрного виробництва і недоступність кредитів для суб'єктів аграрної сфери через високі процентні ставки. Застосування лізингу як альтернативи кредитування передбачає реалізацію банками та суб'єктами аграрної сфери науково-методичних підходів до вибору такої форми інвестування. Визначено шляхи активізації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери.

Ключові слова: лізинг, лізингові операції, банківське кредитування, суб'єкти аграрної сфери.

Постановка проблеми. В умовах деформацій і колізій економічного простору стабільне функціонування суб'єктів аграрної сфери істотно залежить від тенденцій та ефективності імплементації інвестиційних процесів, але загальний контур економіки і фінансів аграріїв не сприяють активному їх інвестуванню. За останні 20 років обсяги виробництва і реалізації продукції сільського господарства в Україні помітно знизилися, значно впав рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, чимало суб'єктів аграрної сфери стали збитковими. Ситуація, що склалася, потребує професійного підходу і системної діяльності в напрямку залучення інвестицій та поліпшення бізнес-клімату. Суб'єктам аграрної сфери необхідно виявляти як внутрішні резерви, так і раціонально використовувати нові зовнішні джерела та форми інвестування, зокрема операції фінансового лізингу. Запровадження лізингу завжди пов'язано з труднощами об'єктивного і суб'єктивного характеру, але без його використання суб'єкти аграрної сфери можуть залишитись без можливості придбати нову техніку чи модернізувати виробництво. На відміну від традиційного банківського кредитування, лізинг спрямований на вирішення проблем нестачі капіталу, підвищення ліквідності та інших проблем, з якими стикаються суб'єкти аграрної сфери. Таким чином, доцільність поглибленого вивчення існуючої практики та розроблення шляхів розвитку й активізації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери набуває особливого значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-практичні аспекти розвитку і застосування лізингових технологій в Україні досліджували такі вчені: В. Андрійчук, А. Барабаш, Л. Биковченко, І. Грищенко, О. Гудзь, М. Дем'яненко, Є. Долінська, І. Каракулова, О. Радіоненко, П. Стецюк та багато інших. Разом з тим, окремі питання врегулювання економічних відносин між виробником техніки, закупівлі її лізингодавцем і передачі об'єкта лізингу в користування лізингоотримувачу за кредитування банками суб'єктів аграрної сфери вивчені недостатньо.

Мета і завдання дослідження. Посилення інфляційного тиску в Україні зумовило різке падіння ділової та інвестиційної активності суб'єктів аграрної сфери, втрату їх обігових коштів. Крім того, зниження надійності вітчизняних комерційних банків, незацікавленість у довгостроковому кредитуванні аграрного виробництва і недоступність кредитів для суб'єктів аграрної сфери через високі процентні ставки свідчить про низьку ефективність використання кредитних операцій в інвестиційній діяльності. При цьому діюча фіскальна політика стримує процес акумулювання необхідних фінансових ресурсів для розширеного відтворення. Застосування лізингу як альтернативи кредитування передбачає реалізацію банками та суб'єктами аграрної сфери науково-методичних підходів до вибору такої форми інвестування, що базується на глибокому дослідженні фінансового стану й урахуванні специфічних ризиків. Водночас, деякі сторони цієї важливої проблеми потребують проведення більш детального аналізу, що і обумовило мету дослідження статті.

Матеріал і методика досліджень. Теоретичною базою дослідження слугували праці зарубіжних та вітчизняних науковців щодо діяльності комерційних банків у сфері лізингового бізнесу. Для вирішення поставлених завдань використано наступні методи та прийоми: монографічний, абстрактно-логічний, економіко-статистичний, аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, прогнозування.

Результати досліджень та їх обговорення. Як свідчить аналіз наукових публікацій, єдиного визначення економічного змісту поняття "лізинг" не існує. Більшість учених порівнюють його з довгостроковою орендою, довгостроковим кредитом або розстрочкою. Лізинг (англ. *leasing* –

оренда) – це довгострокова оренда машин, устаткування, транспортних засобів, будівель виробничого призначення, що передбачає можливість їх наступного викупу орендарем за наперед обумовленою ціною [3]. Термін “лізинг” походить від розмежування понять “власник” і “користувач” майна [2]. Деякі автори ототожнюють його з орендою чи визначають як договір або контракт. Однак, якщо поєднати всі ознаки лізингу в одному визначенні, то воно не буде вичерпним, оскільки необхідно передати не лише форму прояву на первинному економічному рівні, а й відобразити його макроекономічну роль. Окрім того, можливість різного трактування лізингу виникає через складність відносин, які є характерними у разі передачі майна в тимчасове користування.

Багатогранність лізингу потребує впорядкування накопиченого досвіду, виявлення загальних ознак і властивостей, що відрізняють його від суміжних економічних явищ і процесів [9]. Цілком слушним є твердження, що лізинг не виключає, а доповнює традиційні відносини фінансово-кредитних інститутів із виробниками стосовно фінансування технічного переозброєння, реконструкції та розвитку виробництва [8].

Важливим складовим елементом теоретичної основи лізингу є критерії класифікації його видів. Так, порівняно за короткий проміжок часу (6 років) їх кількість збільшилась з 6 до 13. Спочатку до них належали: склад учасників угоди, тип майна, міра окупності об'єкта лізингу та умови амортизації, обсяг обслуговування майна. Згодом перелік розширили, зокрема додалися: сектор ринку, наявність податкових і амортизаційних пільг, характер лізингових платежів, термін угоди, кількість сторін, форма організації угоди, сума лізингової угоди. При цьому деякі нові класифікаційні ознаки не мають принципово важливого навантаження та не виявляють нових видів лізингу. Якщо фінансовий і оперативний лізинг виділяли за ознакою міри окупності в поєднанні з умовами амортизації, то надалі ці види лізингу входять до ознаки “термін лізингової угоди”. Така ознака, як форма організації лізингової угоди, використовувалась для виділення уже відомих видів лізингу – прямого, непрямого і зворотного, тому пропозиції в частині розширення кола критеріїв та ознак видів лізингу сприймаються як самоціль. Поміж економістів поширена думка, що основними видами лізингу є фінансовий і оперативний, а всі інші – їх різновиди. Отже, формування єдиного підходу до розуміння сутності, класифікаційних ознак і видів лізингу має важливе теоретико-методологічне та практичне значення.

Об'єктивними передумовами інтенсифікації банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери є:

- 1) гострий дефіцит технічних засобів у сільському господарстві;
- 2) низькі фінансово-економічні показники діяльності підприємств;
- 3) відсутність повноцінного ринкового середовища.

За різними оцінками для забезпечення виробничого процесу, адекватного сучасному потенціалу сільського господарства, перманентний дефіцит обігових коштів у рослинництві становить 45-60 млрд грн, а у тваринництві – 40-45 млрд грн. Для гарантування розширеного відтворення на мінімально прийнятному рівні обсяги інвестиційної діяльності в аграрному секторі в найближчі 5 років повинні досягнути 150-240 млрд грн, три чверті з яких не мають реальної фінансової платформи [11].

Опитування економічно активних аграрних підприємств, проведене Міжнародною фінансовою корпорацією в 2010 р., показало, що структура джерел утворення їх фінансових ресурсів включає: внутрішні фонди або нерозподілений прибуток (60%); банківські кредити (20%); внески власників або випуск нових акцій (13%); кредит, наданий продавцем (5%); інші джерела (2%) [10].

Забезпеченість економічних суб'єктів агросфери основними засобами можна вважати незадовільною, що підтверджує падіння їх вартості у 2011 р. порівняно з 1996 р. на 88,9%. В національній економіці падіння вартості основних засобів за цей же період сягало 30,9%. Однак, якщо в національній економіці, починаючи з 2001 р., демонструється злет оцінки основних засобів, то в аграрному виробництві (за винятком 2005, 2007 і 2009 рр.) їх вартість постійно падає. У 2011 р. капіталооснащеність 1 га продуктивних угідь досягала майже 69,8% порівняно з 2000 р., а капіталоозброєність одного штатного працівника коливалась в межах 91,9%. Наявність основних засобів на 1 га продуктивних угідь відчутно менша за їх нормативні регламенти, зокрема у рослинницькій галузі вона становить 14,3%, а тваринницькій – 14,7% [12].

На початку ринкових реформ Україна зіткнулася з проблемами, які досі залишаються невирішеними. Першочерговим є завдання модернізації машинно-тракторного парку на всьому ланцюзі виробництва сільськогосподарської продукції. Так, впродовж останнього двадцятиліття

кількість тракторів у господарствах аграрної сфери зменшилась на 39%, а тракторів, які відпрацювали амортизаційний термін, застарівши морально і фізично, складає 59% [11]. Отже, виходячи з кількісно-якісних показників наявних технічних засобів і високого рівня їх зносу, можна зробити висновок, що забезпечити виконання повного циклу технологічних операцій в оптимальні строки практично нереально.

Аграрна політика уряду щодо вирішення зазначеної проблеми, зокрема створення державних лізингових компаній, була малоефективною. Домінуюче положення НАК "Укragролізинг" обмежує конкуренцію на ринку лізингових послуг, негативно впливає на розвиток лізингових відносин між банками та суб'єктами аграрної сфери, вносить протиріччя в лізингові схеми приватних компаній. При цьому нарощування темпів державної агролізингової діяльності стримує недостатній рівень бюджетного фінансування.

Нині власні інвестиційні ресурси суб'єкти аграрної сфери, в основному, спрямовують на поповнення оборотних засобів, а саме: придбання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, пестицидів, насіння та ін. Це зумовлює дефіцит вільних коштів, які б мали інвестуватися в техніку та обладнання для потреб сільськогосподарського виробництва, хоча в останні роки загальні обсяги ресурсів на фінансування лізингових операцій аграріїв збільшились у 2,7 рази. Разом з цим, темпи поширення агролізингу в Україні є невисокі, тоді як у західних країнах обсяг інвестицій по лізингових схемах сягає близько 30% усіх капіталовкладень [6].

Лізинг як інвестиційний механізм оновлення технічної бази виробництва застосовують невеликі підприємства, які працюють рентабельно, але не можуть одержати пільговий кредит у банку. Взагалі агролізинг охоплює майже третину прибуткових суб'єктів аграрної сфери України. Особливістю лізингового ринку є нерівномірність територіального розміщення господарств, які впроваджують лізингові форми кредитування (від 12 до 30%). Традиційно найбільше його використовують у зоні Степу, а найменше – агроформування зони Полісся. Аналогічні зональні закономірності для кількісних показників агролізингу в розрахунку на 1 господарство, 1 га сільськогосподарських угідь і 1 га ріллі.

Аналіз структури джерел придбання техніки переконує, що суб'єкти аграрної сфери надають перевагу прямій закупівлі, тобто за вигідних фінансових умов загальний обсяг коштів, залучених у банках і приватних лізингових компаніях для розширення парку сільськогосподарської техніки, збільшиться до 10 млрд грн [12].

Висновки. У сучасному світі лізингова діяльність банків користується широкою популярністю, масштаби якої постійно зростають. Передумовами активізації лізингу в Україні є різке погіршення стану матеріально-технічної бази та ресурсного забезпечення суб'єктів аграрної сфери. Нарощування обсягів банківського лізингового кредитування проявляється в збільшенні конкурентного потенціалу вітчизняних малих і середніх агропідприємств, покращенні фінансових і виробничо-господарських результатів, пожевліненні інвестиційних процесів тощо.

Внутрішніми стримувальними факторами розвитку системи банківського кредитування лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери є: несприятлива загальноекономічна ситуація в країні; низька ефективність діючого механізму державної підтримки агролізингу; регламентація асортименту у визначенні об'єктів лізингу; неоднозначність у вирішенні питань щодо майнової основи діяльності підприємств; низька кредитоспроможність позичальників; висока ризикованість галузі сільського господарства; недосконалість методологічних аспектів організації банківського лізингового кредитування агроформувань.

Очевидно, що розв'язання зазначених проблем у перспективі сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату в аграрному секторі економіки України, відновленню позитивної динаміки кредитування банками лізингових операцій суб'єктів аграрної сфери, підвищенню результативності виробничого процесу аграрних підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрійчук В. Методологічні і методичні засади обґрунтування параметрів угоди фінансового лізингу в аграрному секторі / В. Андрійчук, О. Радіоненко // Економіка України. – 2002. – № 10. – С. 56-64.
2. Барабаш А. Лізинг: поняття та особливості законодавчого визначення кола його суб'єктів / А. Барабаш // Право України. – 2001. – № 2. – С. 76-79.
3. Биковченко Л.М. Економічна сутність лізингу / Л.М. Биковченко // Фінанси України. – 2001. – № 11. – С. 75-77.
4. Грищенко І.М. Дослідження становлення лізингового посередництва / І.М. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 8. – С. 61-66.

5. Гудзь О.Є. Модернізація фінансово-організаційного механізму надання лізингових послуг агроформуванням / О.Є. Гудзь // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин: матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 черв. 2009 р. – Умань: Видавець “Сочинський”, 2009. – Ч. 1. – С. 108-110.
6. Гудзь О.Є. Сучасний вимір становлення та перспектив розвитку лізингових послуг в аграрній сфері / О.Є. Гудзь // Зб. наук. праць Уманського НУС. – 2010. – Вип. 73. – Ч. 2: Економіка. – С. 24-34.
7. Дем'яненко М.Я. Оцінка кредитоспроможності агроформувань (теорія та практика): Монографія / М.Я. Дем'яненко, О.Є. Гудзь, П.А. Стецюк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 302 с.
8. Долінська Є.Б. Моделювання ризиків лізингових операцій: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.03.02 “Економіко-математичне моделювання” / Є.Б. Долінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 19 с.
9. Каракулова І.С. Сучасний стан та перспективи розвитку лізингових компаній в Україні / І.С. Каракулова, С.О. Ніколаєва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір: Зб. наук. праць. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – Вип. 3. – Ч. 1. – С. 118-124.
10. Офіційний сайт Міжнародної фінансової корпорації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifc.org/>.
11. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>.
12. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uul.com.ua/>.
13. Про фінансовий лізинг [Електронний ресурс]: Закон України [від 11.12.2003 р., № 1381-IV]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

REFERENCES

1. Andrijchuk V. Metodologichni i metodychni zasady obg'runtuvannya parametriv ugody finansovogo lizyngu v agrarnomu sektori / V. Andrijchuk, O. Radionenko // Ekonomika Ukrainy. – 2002. – № 10. – S. 56-64.
2. Barabash A. Lizyng: ponjattja ta osoblyvosti zakonodavchogo vyznachennja kola jogo sub'jektiv / A. Barabash // Pravo Ukrainy. – 2001. – № 2. – S. 76-79.
3. Bykovchenko L.M. Ekonomichna sutnist' lizyngu / L.M. Bykovchenko // Finansy Ukrainy. – 2001. – № 11. – S. 75-77.
4. Gryshhenko I.M. Doslidzhennja stanovlennja lizyngovogo poserednyctva / I.M. Gryshhenko // Aktual'ni problemy ekonomiky. – 2006. – № 8. – S. 61-66.
5. Gudz' O.Je. Modernizacija finansovo-organizacijnogo mehanizmu nadannja lizyngovyh poslug agroformuvannjam / O.Je. Gudz' // Aspekty stabil'nogo rozvytku ekonomiky v umovah rynkovykh vidnosyn: materialy III mizhnar. nauk.-prakt. konf., 5-6 cherv. 2009 r. – Uman': Vydavec' “Sochins'kyj”, 2009. – Ch. 1. – S. 108-110.
6. Gudz' O.Je. Suchasnyj vymir stanovlennja ta perspektyv rozvytku lizyngovyh poslug v agrarnij sferi / O.Je. Gudz' // Zb. nauk. prac' Uman'skogo NUS. – 2010. – Vyp. 73. – Ch. 2: Ekonomika. – S. 24-34.
7. Dem'janenko M.Ja. Ocinka kredytopromozhnosti agroformuvan' (teorija ta praktyka): Monografija / M.Ja. Dem'janenko, O.Je. Gudz', P.A. Stecjuk. – K.: NNC IAE, 2008. – 302 s.
8. Dolins'ka Je.B. Modeljuvannja ryzykiv lizyngovyh operacij: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja kand. ekonom. nauk: spec. 08.03.02 “Ekonomiko-matematyczne modeljuvannja” / Je.B. Dolins'ka. – K.: KNEU, 2006. – 19 s.
9. Karakulova I.S. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku lizyngovyh kompanij v Ukraini / I.S. Karakulova, S.O. Nikolajeva // Social'no-ekonomichni doslidzhennja v perehidnij period. Jevrointegracijnyj kurs Ukrainy: finansovyj vymir: Zb. nauk. prac'. – L'viv: IRD NAN Ukrainy, 2006. – Vyp. 3. – Ch. 1. – S. 118-124.
10. Oficijnyj sajт Mizhnarodnoi' finansovoi' korporacii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ifc.org/>.
11. Oficijnyj sajт Ministerstva agrarnoi' polityky ta prodovol'stva Ukrainy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.minagro.gov.ua/>.
12. Oficijnyj sajт Ukrain'skogo ob'jednannja lizyngodavciv [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.uul.com.ua/>.
13. Pro finansovyj lizyng [Elektronnyj resurs]: Zakon Ukrainy [vid 11.12.2003 r., № 1381-IV]. – Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>.

Банковское лизинговое кредитование субъектов аграрной сферы

Р.В. Лавров

В статье рассмотрены проблемы развития лизинговых услуг в контексте реалий современного экономического пространства. Снижение надежности отечественных коммерческих банков, незаинтересованность в долгосрочном кредитовании аграрного производства и недоступность кредитов для субъектов аграрной сферы из-за высоких процентных ставок. Применение лизинга как альтернативы кредитования предусматривает реализацию банками и субъектами аграрной сферы научно-методических подходов к выбору такой формы инвестирования. Определены пути активизации банковского кредитования лизинговых операций субъектов аграрной сферы.

Ключевые слова: лизинг, лизинговые операции, банковское кредитование, субъекты аграрной сферы.

Надійшла 14.03.2014 р.